

“Her Şeye Malik Ola, Bir Şeye Malik Olmaya”

Yunus Emre’de Tüketim ve İsrafa Yönelik Denge Öğretisi

“Own Everything, Have Nothing”

Balancing Teaching towards Consumption and Waste in Yunus Emre

Doç. Dr. Mehmet Surur ÇELEPİ ¹

Öz

Yunus Emre XIII. yüzyılda yaşamış önemli bir bilgidir. Yunus Emre’nin eserlerinde dile getirdiği fikirler ve onun zihin dünyası, hem kendi yüzyılındaki hem de günümüzdeki bazı sorunlar için önemli çözüm önerileri sunmaktadır. Küreselleşmenin ulusal kimlik, iktisadi yapı, kültürel ve ekolojik boyutları insanlığı birçok açıdan tehdit etmektedir. Küreselleşmenin yarattığı “Tüketiyorum, o hâlde varım” mottosu, başta ekoloji olmak üzere birçok alanı ve değeri tehdit etmektedir. Küreselleşme ile yaygınlaşan tüketim kültürü ve sonucu olan israf, XXI. yüzyılın en büyük sorunlarından. Küreselleşme ile yaygınlaşan tüketim ve sonucu olarak ortaya çıkan israf, Yunus Emre’nin değindiği konulardandır. Yunus Emre insanın hayatında sahip olması gereken dengeyi işlerken tüketimin de bir dengeye sahip olması gerektiğini belirtmiştir. Yunus Emre, tüketimi sadece maddenin tüketimi olarak değil zamanın ve hayatın tüketimi olarak da kabul etmiştir. Maddenin, zamanın ve hayatın tüketiminin denge içinde olması gerektiğini belirtmiştir. Maddenin tüketimine yönelik denge öğretisini maddeye karşı tavır, cömertlik, cimrilik ve paylaşma ekseninde aktarmıştır. Zamanın tüketimine yönelik denge öğretisini fani zaman üzerine kurgulamıştır. Hayatın tüketimine yönelik denge öğretisini sahip olunması için çaba sarf edilmesi gereken mertebeler üzerinden açıklamıştır. Yaşadığımız çağda insanoğlunun içinde bulunduğu tüketim çıkmazına sunulan çözüm önerilerinin tümü Yunus Emre’de bir tecrübe ve fikir olarak yer almaktadır. 2021 yılının Yunus Emre yılı olarak ilan edilmesi bu fikirlerin yaygınlaştırılması için bir fırsat olarak kabul edilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, tüketim, israf, denge öğretisi

Makale Türü: Araştırma

Abstract

Yunus Emre is an important scholar who lived in the 13th century. The ideas expressed by Yunus Emre in his works and his mental world offer important solutions for some problems both in his own century and today. The national identity, economic structure, cultural and ecological dimensions of globalization threaten humanity in many ways. The “I consume, then I exist” motto created by globalization threatens many areas and values, especially ecology. The consumption culture that has become widespread with globalization and the resulting waste, is one of the biggest problems of the 21st century. Consumption, which has become widespread with globalization, and waste, which has emerged as a result, are among the issues that Yunus Emre touches on. Yunus Emre stated that consumption should have a balance while processing the balance that a person should have in his life. Yunus Emre accepted consumption not only as the consumption of the substance but also as the consumption of time and life. He stated that the consumption of matter, time and life should be in balance. He conveyed the doctrine of balance towards the consumption of matter on the axis of attitude towards matter, generosity, stinginess and sharing. He based the doctrine of balance on the consumption of time on mortal time. He explained the doctrine of balance for the consumption of life through the order in which efforts must be made to have it. All of the solutions offered to the consumption impasse that humanity is in in the era in which we live are included

¹ Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, msururcelepi@gmail.com

Atf için (to cite): Çelepi, M. S. (2021). “Her şeye malik ola, bir şeye malik olmaya” Yunus Emre’de tüketim ve israfa yönelik denge öğretisi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(Yunus Emre ve Türkçe Özel Sayısı), 1-15.

in Yunus Emre as an experience and idea. The announcement of 2021 as the Year of Yunus Emre should be considered as an opportunity to spread these ideas.

Keywords: Yunus Emre, consumption, waste, balancing teaching

Paper Type: Research

Giriş

Bir topluluğun uygarlık seviyesine ulaşmasında sanatçı, bilim insanı, düşünür veya din adamı olan abide şahsiyetlerin etkisi çok büyüktür. Bu şahsiyetler, millî değerlerin yanında evrensel değerlere sahiptirler. Hatta evrensel değerleri onlar yaratırlar da denilebilir. Türklerin de uygarlık seviyesine ulaşmasında etkin rolü olan birçok sanatçıdan, düşünürden, bilim insanından örnekler verilebilir (Çelepi, 2016a, s. 182). Türk milletini, olgunlaştırma ve yüksek medeniyetlere ulaştırma sürecinde kültür paratönerleri konumundaki “düşünürler ve aydınlar”, bu sürecin önde gelenleridir (Uslu, 1993, s. 28). Bu aydınlar, ilmin temsilcileridirler. Medeniyet onlarla durulmuş ve onlarla huzura kavuşmuştur. Bu yüzden tesirleri ömürleri ile sınırlı kalmamış, asırlar ötesine taşmıştır (Bozatlı, 1996, s. 20).

XI ve XIII. yüzyıllar arası, medeniyete ulaşma sürecinin en yoğun yaşandığı dönemlerdendir. Yeni toprakları vatanlaştırma olarak kabul edilebilecek bu sürecin gelişiminde asker, devlet adamı, sanatçı ve âlimlerin birlikteliği, dünyaya bütüncül bakmaları, evreni doğru algılamaları ve evrensel değerleri içselleştirip yaygınlaştırmaları çok etkili olmuştur (Çelepi, 2016b, s. 97). Fuad Köprülü (1993) Türk tarihi, Türk edebiyatı ve millî ruh hakkında bilgi sahibi olmak isteyenlerin bu yüzyılları çok dikkatli incelemeleri gerektiğini, bu yüzyıllarda yetişen âlim ve mutasavvıfların Türk düşünce tarihine yön verdiklerini aktarır.

Yunus Emre, bu dönemde varlığı toplumsal bütünlüğe, birlikteliğe çağrı olan evrensel değerleri yaygınlaştıran hâkim karakterlerdendir. Şiirleri kaotik ortamdaki insanlar için müjde niteliğindedir. Bu müjde, kurtuluş için kolektif bir şuur ve hareket alanı yaratmaya yöneliktir (Çelepi, 2016b, s. 97). Bu durum onun mutasavvıf kimliğiyle yakından ilgilidir. Verdiği evrensel mesajlar ancak tasavvufun Türk mistisizmi ile harmanlanmasıyla verilebilirdi. Gölpınarlı’ya (1960, s.11) göre Yunus okumuş, zamanın bilgilerini hazmetmiş, zahiri bilgi kendisini tatmin etmediği için de tasavvuf yoluna girmiştir.

XX ve XXI. yüzyılda insanlığı tehdit eden birçok olay, sosyolojik değişim ve ekolojik yıpranma yaşanmıştır. Bütün bunların temelinde yer alan ana unsurlardan biri küreselleşmedir. Küreselleşmenin, ulusal kimlik, iktisadi yapı, kültürel ve ekolojik boyutlarının yarattığı girdap, insanlığı birçok açıdan tehdit etmektedir. Küreselleşmenin sacayaklarından olan “Tüketiyorum, o hâlde varım” mottosu, başta ekoloji olmak üzere birçok alanı ve değeri tehdit etmektedir. Bu tehditlerden korunmak için başta politika yapımcılar olmak üzere birçok kişi, kurum ve kuruluşun belirli yol haritaları hazırlamaları tarihî bir zorunluluktur. Bu yol haritalarında da Yunus Emre’nin 700 yıl önce söylediklerinin dikkate alınması gerekir.

Küreselleşme ile yaygınlaşan tüketim ve sonucu olarak ortaya çıkan israf, Yunus Emre’nin değindiği konulardandır. Bu çalışmada amaç, Yunus Emre’nin eserlerinde işaret ettiği değerlerin, günümüzde yaygınlaşan tüketim ve israf sorunlarına bir çare olduğunu göstermek ve böylelikle Yunus Emre yılı olarak ilan edilen 2021 yılında Yunus Emre’nin zihin yapısının çağları aşan bir ufukla günümüzdeki sorunlara bir yol haritası niteliğinde olduğunu göstermektir. Bu değerlerin tespiti için Yunus Emre’nin “Divân”ı ve “Risâletü’n-Nushiyye”sindeki şiirler esas alınmıştır.

Burada tüketim ve israftan kastın sadece madde israfı olmadığını en başta ifade etmek gerekir. Konunu anlaşılması için öncelikle küreselleşme ve tüketim kavramlarına, sonrasında ise tüketimin sonucu olan israf kavramına değinmek gerekir.

1. Küreselleşme ve Tüketim

Küreselleşme kavramı son yarım asırda hakkında en hakkında en fazla tartışmaların olduğu kavramlardandır. Tartışmaların yoğunlaştığı nokta, küreselleşmenin tehdit mi fırsat mı olduğudur. Kavramın kökü “küre”dir. Küre ile kastedilmek istenen dünyanın şeklidir. “Küre” kelimesinin karşılığında İngilizcede “globe”; “küresel” kelimesinin karşılığında “global”; “küreselleşme” kavramının karşılığında da “globalization” kavramı kullanılmaktadır. Küreselleşme kavramı Türk Dil Kurumunun genel ağındaki Türkçe Sözlükte “Dünya milletlerinin ekonomi, siyaset ve iletişim bakımlarından birbirine yaklaşması ve bir bütün olması” (URL 1) olarak tanımlanmıştır.

Türkçe sözlükteki tanıma bakıldığında küreselleşmenin fırsat mı tehdit mi olduğu pek de anlaşılmemektedir. Küreselleşmenin fırsat olduğunu düşünenler “bir dünya vatandaşlığı” portresi çizerek küreselleşmeyi “ekonominin ve enformasyon teknolojisinin, küresel entegrasyonun artması, popüler küresel kültürün ve değişik formlarda insan ilişkilerinin yaygınlaşması” (Lieber, vd. 2013, s. 113) olarak tanımlarlar. Bunun yanı sıra küreselleşmeyi bir tehdit olarak görenler, sıklıkla “tek tipleşme”den bahsederler. Bahsedilen tek tipleşme için Benjamin Barber (2013, s.93) “iletişim, eğlence ve ticaret yoluyla bir araya gelmiş bir McDünya, parıltılı, renkli bir gelecek, her yerde insanları hızlı müzikleriyle (MTV), hızlı bilgisayarlarıyla, hızlı yemekleriyle (McDonald’s) büyüleyen ve ulusları türdeş bir küresel lunaparka girmeye iten, bütünleşme ve birlik isteyen ve saldırıya geçmiş ekonomik, teknolojik ve ekolojik güçlerin hareketli ortamı” benzetmesini yapar. Anlaşıldığı kadarıyla küreselleşmeyi tek tipleşme olarak kavrayanlar bu süreçte “hepsi açık piyasa ve küresel tüketimcilik ile ilintili olan Amerikan müziğinin, modasının, gıdasının, filmlerinin ve televizyonunun yaygın etkisi”nin olduğunu altını çizerler. Bu etki sıklıkla “yumuşak güç olarak adlandırılan durumun yansımasıdır. Birleşik devletler hiç kimseyi bunları kullanması için zorlamaz. Fakat onlar yine devasa bir çekiciliğe ve tüketici cazibesine sahiptirler (Lieber ve Weisberg, 2013, s. 122).

Küreselleşme ile ilgili tanımlarda ortak olan hususlar ekonomi, teknoloji ve popüler kültür kavramlarıdır. Küreselleşme, her yerde bu kavramlarla birlikte düşünülür ve sosyal kimlikler bütünüyle, böyle temel sosyal düzenlerin yeniden yapılandırılmasında rol alır. Bunlar her yerde metalaştırma, üretkenlik, finansal değer gibi olgularla kendilerini ifade ederler (Kalb ve Van der Land, 2013, s. 29).

Küreselleşmenin dayandırıldığı temellerin başında tüketim gelir. Küreselleşme ile yaygınlaşan popüler kültür tüketimin birçok farklı türünü dayatmaya çalışır. Maddenin tüketimi, zamanın tüketimi, ekolojinin tüketimi bunların bazılarıdır. Bu süreçte madde kültürü yaygınlaştığı için çeşitli değerler de madde olarak algılanır ve tüketilmeye başlanır. Fakat “tüketim” ile ilgilenen birçok bilim dalı, tüketimi doğrudan maddenin tüketimi olarak algılamakta ve bu algıya göre tanımlamalar yapmaktadır. Bu çerçevede yapılan tanımlamalara göre tüketim “yararlı mal ve hizmetlerin ihtiyaçları gidermek amacıyla bireylerce kullanılmasıdır” (Kocacık, 1998, s. 16). Başka bir tanımlamada tüketim “bir diğer varlığın işlevini veya refahını desteklemek için bir şeyin bazı varlıklar tarafından emilmesi” olarak karşılık bulur (Gencer, 2010, s. 29). Tüketimin; ihtiyaç, savurganlık, harcamak, israf etmek, bitirmek, tahrip etmek, yok etmek, tatmin etmek gibi kavramları karşılayan anlamları vardır. Bu özellikleriyle tüketim bir söylem, kurumsallaşmış bir savunma stratejisi, iletişim biçimi ve grubun bütünleşmesini sağlayan bir davranış biçimidir (Türkiye İsrar Raporu, 2018, s. 16).

Küreselleşme ile beraber dayatılmaya çalışılan kimlik, bazı ulusal değerlerin arka plana itilmesini telkin eder. Bu değerlerin bazıları da milli bilinçteki tüketim davranışlarına yöneliktir. Tüketimin, yalnızca gereksinimlere değil ama gittikçe artan bir şekilde, arzulara dayanan bir olguya dönüşümü sağlar. Böylelikle tüketim, artık insanların kim oldukları, kim olmak istedikleriyle ilgili duyarlıklarını korumalarını sağlayan yöntemleri etkilemeye başlar. Bu nedenle tüketim, ekonomik olduğu kadar, aynı zamanda toplumsal, psikolojik ve kültürel bir olguya dönüşür. Bu olgu, hem kolektif ve hem de bireysel kimlik duygularının sembolik

oluşumunu içeren etkin bir süreç hâline dönüşür (Bocock, 2005, s. 10,13,74). Böylelikle sürekli tüketen ama tatmin olmayan tüketim toplumu yaratılmış olur. Geleneksel mistik özellikli toplumlarda tüketimi tanımlamak amacıyla geliştirilmiş “bir lokma bir hırka” veya erken modern dönemdeki “kıt kaynaklardan hareketle temel ihtiyaçların karşılanması” anlayışı yok olmuş olur (Karakaş, 2009, s. 297).

Esasen popüler kültür, bir kullanım ve tüketim kültürüdür. Kullanım ve tüketim popülerin üretiminin ilk safhasından son kullanım ve atma safhasına kadar her aşamasında vardır (Erdoğan ve Korkmaz, 2005, s. 35). Tüketim kültürü sürecinde, dünyanın herhangi bir yerinde yaşanan bir yenilik, bütün insanlığa çeşitli araçlarla yayılmakta, kapitalizm değişim ve yenilik adına her türlü gelişmeyi takip etmeyi telkin etmekte, tüketim ürünleri iletişim teknolojilerinden yararlanarak yaygınlaşmaktadır (Özbolet, 2015, s. 1). Bu süreç, kapitalizme eklenme yönelimidir. Fakat bu yönelim görüldüğü üzere birden değil, tarih boyunca çeşitli yollarla oluşturuldu ve evrildi (Evans, 2020, s. 29). Tüketimin tüm yaşamı kuşattığı, tüm etkinliklerin aynı birleştirici biçime uygun olarak zincir oluşturduğu, insanı ödüllendirme yollarının saat be saat önceden ayarlandığı, çevrenin bir bütün oluşturduğu, bütünüyle iklimlendirildiği, düzenlendiği, kültürelleştirildiği noktadayız (Baudrillard, 2019, s. 20).

2. Tüketim ve İsraf

İnsan hayatının devamlılığı tüketime bağlıdır. Fakat bu tüketime yön veren değerlerin tüketimin asıl amacı olan ihtiyaca uygunluk, yeterlilik, israfa kaçmama gibi değerlerden oluşması gerekir. Bu noktada hayat tarzı, toplumsal ve sosyal normlar, tüketim eyleminin hayatın içinde kapladığı yer ve ifade ettiği anlam bakımından tüketim ile değerler arasında bir uyum olmalıdır. Bu uyumun olmaması durumunda “homo sapiens” (akıllı adam ve bilen adam)’in “homo consomaterus” (tüketen adam)’a dönüşümü kaçınılmazdır (Türkiye İsraf Raporu, 2018, s. 16).

Bilinçsizce artan tüketim, zamanla fayda dışında kalan madde ve değerlerin tüketilmesine sebep olur. Bu durum küreselleşme ile ilişkilidir. Küreselleşme ile beraber bugün tüm çevremizde nesnelere, hizmetlerin, maddi malların çoğaltılmasıyla oluşturulmuş ve insan türünün ekolojisinde bir tür temel dönüşüm oluşturan akıl almaz bir tüketim ve bolluk gerçekliği var. Bolluk içindeki insanlar artık, tüm zamanlarda olduğu gibi başka insanlar tarafından değil, daha çok nesnelere tarafından kuşatılmış durumda (Baudrillard, 2019, s. 15). Bu kuşatılmışlık, zamanla ihtiyaç fazlası tüketime veya verimsiz tüketime sebep olur. Her iki durum da nihayetinde israf olgusunu doğurur.

İsraf kavramı Türk Dil Kurumunun genel ağında “Gereksiz yere para, zaman, emek vb.ni harcama, savurganlık” olarak tanımlanmıştır (URL 2). Daha geniş anlamıyla israf; “haddi aşmak, orta yolu geçmek, fazla vermek, hata yapmak, yanılma, aşırı gitme, boşa gitme, zayıf düşme, saçıp savurma, malı yerinde kullanmama” anlamlarında kullanılmaktadır (Uzgören, 2006, s. 55). Tanımlamalardan anlaşıldığı üzere israf, madde israfının yanı sıra değerlerin israfı olarak da kabul edilmektedir. Maddenin israfı olarak düşünüldüğünde esaslı ihtiyaçlarla füzuli ihtiyaçlar arasındaki denge noksanlığından doğan (Milhau, 1946, s. 26) ve bir ölçüsüzlüğün ifadesi olan israf, yerinde ve faydalı kullanılmayan her şeyin karşılığı olarak kabul edilebilir (Sancaklı, 2018, s. 9). Yerinde ve faydalı kullanılmamak eşyayı salt objeye dönüştürmek yani “işe yararlık” kategorisinden çıkararak, gereksiz bir tüketim ile anlam alanının dışına atmaktır (Martı, 2010, s. 137). İsraf etmek, emrimizde olabilecek kaynaklardan en verimli neticeleri alamamış olmak demektir. Elde edeceğimiz bir malı muayyen gücün kullanımıyla elde edememektir (Nogaro, 1946, s. 6).

Maddenin israfı olarak esas alındığında, verimsizlik olarak karşılık bulan israf “ekonomik işleyiş ile ilgili olarak mal ve para tüketiminin gereksiz veya lüzumsuz yapıldığını ifade etmek ve ortaya koymak için kullanılan bir kavram ise de kıt kaynak kullanımı, yetersiz üretim, birim sahadan alınan ürünün az veya düşük olması, yetersiz istihdam, doğal kaynaklardan yararlanma konusunda tabiatı tahrip ederek kaynakların azalmasına sebep olmak,

rasyonel olmayan davranışlar, dışsallıklar, piyasa yapılarındaki aksaklıklar, piyasa başarısızlıkları, rasyonel olmayan kamu müdahaleleri gibi çeşitli olumsuzlukları” da içerir (Uzdoğan, 2006, s. 56).

Değer israfı olarak düşünüldüğünde ise israf, genel olarak herhangi bir konuda aşırı gitmeyi, dinin ve aklın belirlediği ölçülerin dışına çıkmayı, imkânları meşru olmayan amaçlar için kullanmayı ve saçıp savurmayı ifade etmektedir (Erbaş, 2018, s. 7). Değer israfı olarak düşünüldüğünde zaman israfı, liyakat israfı, eğitim israfı gibi değerler akla gelmelidir.

3. Yunus Emre’de Tüketim ve İsrafa Yönelik Denge Öğretisi

Yunus Emre, XIII. yüzyılda yaşamış ve Anadolu’nun sosyal birlikteliğinin inşasında önemli roller üstlenmiş bir düşündürdür. Yaşadığı dönem, Türk kültürel sürekliliğinde Anadolu Türk yaşantısı, iç içe gelişen ve birbirinin etkisini kuvvetlendiren sosyal ve siyasal hareketlilik nedeniyle düğümlenme; “insan” ögesini merkeze alan tasavvuf anlayışlarının aktarılması ile çözümlenme dönemidir. Saltanat kavgaları, gayrimüslimlerle savaşlar, siyasal sürtüşmeler, Moğol istilası ve sonrasındaki göç hareketi, iç ayaklanmalar mevcut yüzyılda sosyal düzensizliğe neden olmuştur. Gayrimüslimlerle yaşanan sorunlar, Sünnilik ve Sünnilik dışı akımların karşıtlığı, yerleşik-yarı yerleşik-göçer kültürel birikimin sınırlı bir coğrafyada yaşaması sonucu hayat alanının paylaşımı konusunda ortaya çıkan anlaşmazlıklar düzensizliği karmaşaya çevirmişti (Akarpınar vd. 2020, s. 525). XIII. yüzyılda Anadolu’da yaşanan bu çalkantılı dönemde, insanlar dinî bir cemaate katılmakla huzur ve emniyet bulmuşlar, âlimler ve mutasavvıfların çevresinde birlik ve beraberlik duygusunu yaşamışlar, manevi zenginliğe ve olgunluğa ulaşmaya çalışmışlardır.

Yunus Emre, bu çalkantılı dönemde sosyal birlikteliği sağlamak amacıyla toplumsal nitelikli ve birlikteliği tesis edici şiirler söylemiş, çevresindekilere müjdecî olmuştur. İçinde yaşadığı bunalım çağının bütün olumsuzluklarını görüp, mensubu bulunduğu İslam dini ve tasavvuf düşüncesinin bilgi kaynağından aldığı temel ve evrensel değerleri Türk Dili ve düşüncesi çerçevesinde şekillendirmiş ve toplumsal bir fert olarak üstlendiği işlevleri yerine getirmiştir (Arslan, 2017, s. 25). İnsanların hem bu dünyalıklarını hem de öteki dünyalıklarını kazanmaları için telkinlerde bulunmuştur. Bu telkinlerin başında hayatın her alanında var olması gereken ölçü ve denge öğretisidir. Varlığın oluşumundaki denge, her şeyin bu düzen üzerine kurulduğunu gösterir. Beşeri hayat, insanın kendini bu dengeye uyarlaması üzerine temellendirilmiştir. Yunus Emre, evrenden insana süzülen dengeyi, tasavvuf öğretisi ile içselleştirmiş ve bunu bireysel tecrübeye dönüştürerek etrafındakilere aktarmıştır. Yunus Emre’nin denge öğretisi, yaratılan her şeyin bir düzen içerisinde olduğu ve bu düzenin insanlar tarafından devam ettirilmesi zorunluluğu üzerine kurulmuştur.

Yunus Emre’nin denge öğretisinde tüketimin de önemli bir yeri vardır. Yalnız Yunus’taki tüketim sadece maddenin tüketimi değil, beşeri hayattaki birçok değer de tüketimini karşılamaktadır. Tüketimin kabul edilebilir ölçüde ve bir düzen içerisinde olması maddenin israfını, zamanın israfını, liyakatin israfını engeller ve bir düzen kurdurur. Bu yüzden hayatın her aşamasında aşırılığa kaçmamak, ölçüyü tutturmak hem bu dünyada hem de diğer dünyada mutluluğu getirir. Yunus Emre hem “Divan”ında hem de “Risaletü’n-Nushiyye”sinde denge öğretisini yaygınlaştırmaya çalışmıştır. Söz konusu öğreti, maddenin tüketimi, zamanın tüketimi, hayatın tüketimi gibi başlıklarla incelenebilir.

3.1. Madde Tüketiminde Denge Öğretisi ve İsraf

Maddenin tüketimi, küreselleşme ile dayatılan tüketim türlerinin başında gelir. Tüketim ile küreselleşen çağımızda benimsenen ekonomik yaklaşımlar sonunda birey, vatandaş statüsünden sıyrılmış ve tüketici kimliği ile öne çıkmaya başlamıştır. Bir başka ifade ile temel değer ve kavramlardan soyutlanan insan, vatandaşlık mertebesinde tüketici meta seviyesine indirgenmiştir (Öztürk, 2005, s. 61). Küreselleşme, sahip olduğu ekonomik model ve modellerle türdeş bir ekonomik programı destekler. Bu ekonomik programın işletilebilmesi

tamamen tüketimin yaygınlaştırılmasına bağlıdır. Serbest piyasa paketi içerisinde sunulan ve insanları sürekli olarak tüketime güdüleyen bu ekonomik program, haz duygusunu etkileyerek harcama ve sahip olma eksenli yeni bir suni varoluş süreci yaratır. Bu süreçte insanlar, ne kadarının ihtiyaç ne kadarının ihtiyaç fazlası olduğuna odaklanmadan, dikkat etmeden bilinçsizce tüketime sevk edilirler. Bu durum da kaynaklar ve üretimler israf edilmiş olur.

XXI. yüzyıl, gelişmeyi ve başarıyı mal varlığı ile ölçen bir kültürün egemen olduğu herkesin koşar adımlarla mal açlığını gidermeye çalıştığı bir yüzyıla dönüşmüştür. Bir lokma, bir hırkadan mal ve mülkü tek gerçek değer olarak kabul edip mutluluğu bunda arayan bir tutum ve davranış biçimine dönüşüyoruz (Odabaşı, 2013, s. 127).

Yunus Emre’nin yaşadığı yüzyıl, bolluğun değil maddeye, gıdaya erişimin ve sahip olmanın zor olduğu bir yüzyıldı. Anadolu’ya yeni yeni yerleşenlere, bu kıtlık döneminde bile az maddeye sahip olmaları gerektiğini anlatmak Yunus Emre’nin denge öğretisinin başında gelir. Yunus Emre’nin 700 yıl önce bir yaşam şekline dönüştürdüğü bu tavır, günümüzde “gönüllü sadelik” ismi altında yayılma alanı bulmaya çalışan bir yaşam şeklidir. “Gönüllü sadelik” tüketimi ve tüketime bağımlılığı en aza indirmek ve günlük faaliyetlerde de doğrudan kontrolü en fazlaya çıkarmak için istenen bir yaşam biçiminin birey tarafından seçilme düzeyidir (Odabaşı, 2013, s. 200).

Yunus Emre’nin bir denge olarak kabul ettiği gönüllü sadelik, az maddeye sahip olmak ve bu maddenin asıl sahibini bilmektir. Bu çerçevede sahip olunan her şeyin de paylaşılacak üzere emanet verildiğinin bilincinde olmaktır. Gereğinden fazla maddeye sahip olmak ve bunu dengesiz bir şekilde sarf etmek, insanı maddeleştirir, israfa ve gösterişe sürükler. Maddeleşen insan dayanışmadan, muhtaçlara yardımdan, ekosistemdeki tabiatın düzeninden uzaklaşır. Bu uzaklaşma da dinî ve ahlaki erdemleri aşındırır (Akar, 2018, s. 30). Bu anlayış çerçevesinde Yunus Emre de aşağıdaki dizelerde, sahip olunan malın, israf etmek yerine yoksullara verilmesi gerektiğini salık vermektedir.

Kazandugun virüben yoksulları hoş görüben

Hak hazretine varuban oddan o kurtulmak gerek (Tatçı, 2008a, s. 156).

Yunus Emre yoksullara yardım etmenin Tanrı isteği olduğunu ifade ettiği aşağıdaki mısralar, aynı zamanda İslamiyet’in mal ve israf karşısındaki tutumunun ifadesidir.

Yunus geçüp gitmek dilerisen yâ düşmeyeyin dirisen

Şol kazandugun mâlunı Tanrı için virmek gerek (Tatçı, 2008a, s. 156).

Tekasür Suresinin 8. ayetindeki “her bir fert, üzerine düşen ferdi/içtimai sorumluluğu tefekkür etmek zorundadır. Nitekim o gün size verilen bütün nimetlerden mutlaka hesaba çekileceksiniz” şeklindeki ifadeler, bir Müslümanın sahip olduğu nimet ve imkânları nasıl harcaması gerektiği konusunda yol göstericidir. Yunus Emre’nin yukarıdaki dizelerde ifade ettiği paylaşımcılık, ekonomik davranışlarda Kuran ve Sünnete uygunluk anlamına gelir. Bu uygunluk toplumdaki dengeyi sağlayacaktır. Kişinin ihtiyacından fazla tüketimde bulunması ya da ihtiyaçlarına uygun kullanmaması diğer insanların hakkının gasp edilmesidir ki, bu da kul hakkına tecavüzdür. Çünkü insan, nimetlerde sadece kendisinin değil, toplumun da hakkının bulunduğu unutmamalıdır (Pekel, 2019, s. 36).

Maddi ve manevi imkânları Allah’ın insanlara bağışladığı birer “emanet” sayan İslamiyet, bunları Allah’ın rızasını kazanmaya ve insanlara mutluluk getirmeye elverişli yerlerde kullanmayı emreder. Çünkü Allah, yeryüzünün tüm nimetlerini ve kaynaklarını sadece bir süreliğine kullanmak üzere “emanet” olarak vermiştir. Bu durum insanın tüketirken akıllıca davranmasını ve hesabı verilebilir adımlar atmasını gerektirir. Bu çerçevede Yunus Emre’ye göre mal ve mülk biriktirecek, malın gerçek sahibini unutanlar dengeyi kaybetmiş kişilerdir.

Ne kadar çok ise mâlun ecel sana sunar elin

Ne assı eyledi Kârûn bu dünyaya batmış iken (Tatçı, 2008a, s. 293).

Yunus Emre'ye göre maddeye sahip olmakta aşırıya kaçılmamalı ve israf da edilmemelidir. Yunus Emre bunun bir denge gerektirdiğinin bilincindedir. Bu yüzden varlık da yokluk da ilahi aşkın önüne geçmemelidir.

Ne varlığa sevinürem

Ne yokluğa yirinürem

‘İşkunıla avınuram

Bana seni gerek seni (Tatçı, 2008a, s. 403).

Esasen bu öğreti ayetlerde de belirginleşir. Allah, Kuran'da Hz. Peygamber'i israfla ilgili hem bilgilendirmiş hem de eğitmiştir. Kuran'ın bütünü dikkate alındığında 114 ilahi emirle ahlak ve karakter eğitime tabi tutulan Hz. Peygamber üç ilahî emirle ahlak eğitime tabi tutulmuş ve karakteri bu üç ilahi emirle kodlanmıştır (Akyüz, 2018, s. 46). Bunların ilki “Eli sıkı olma” (İsra 17/29) dır. İkincisi “Büsbütün eli açık da olma. Sonra kınanır ve çaresiz kalırsın” dır (İsra 17/29). Üçüncüsü ise “Akrobaya, yoksula ve yolda kalmış yolcuya haklarını ver, fakat saçıp savurma” (İsra 17/26) öğretisidir.

Yunus Emre'nin maddeye karşı tavrı da ayetlerin çizdiği yolla belirginleşir. Maddeyi emanet olarak algılayan Yunus Emre cömertliği överken cimriliği eleştirir. Yunus Emre, cömertliği över ama burada da dengenin öneminden bahsederek cimrilik, cömertlik ekseninde israftan kaçınılması gerektiğini belirtir. Yunus Emre helal yolla kazanılanların ihtiyaç sahiplerine harcanmasını salık verdiği aşağıdaki dizelerde işin sonunda ölümün olduğunu belirtir ve cömertliği salık verir. Aynı zamanda, İnsanın hayattayken yaptığı cömertliğin, öte dünyada karşılığının olduğunu belirtir.

Ele getürdüğünü miskinlere harceyle

Niçe çok yaşarsın sonıca ölüm vardur (Tatçı, 2008a, s. 76).

Ne virsen elünile şol varur senünile

Ben disem inanmazsın varıcağaz göresin (Tatçı, 2008a, s. 270).

İslam'da eşyaya/mala sahip olmaya karşı çıkılmamakta, insanların servet sahibi olması reddedilmemekte ancak, maddi imkânları biriktirme amaçlı kullanma yasaklanıp sahip olunan mülkün bir kısmını diğer insanlarla paylaşma emredilmektedir. Dengeyi kaybedip sürekli biriktirenlerin ama paylaşmayanların, cömertlik yapmayanların içine düştükleri durum Yunus Emre'de sıklıkla konu edinilir. Aşağıdaki dizelerde görüleceği üzere Karun'a, zenginlere telmihlerde bulunularak, öteki dünya için bu dünyada denge olması gerektiği sürekli hatırlatılır.

Batmış dünyâ mâlına bakmaz ölüm hâline

İrmiş Kârûn mâlına zihî iş düşvârlığı (Tatçı, 2008a, s. 383).

Şunlar ki çokdur malları gör niçe oldı hâlleri

Sonucu bir gönlek geymiş anun da yokdur yenleri (Tatçı, 2008a, s. 389).

Kanı mülke benüm diyen köşk ü sarây beğenmeyen

Şimdi bir evde yaturlar taşlar olmuş üstünleri (Tatçı, 2008a, s. 389).

Yunus Emre'nin cömertlik ve cimrilik ekseninde en sert dille eleştirdikleri, dengeyi tutturamayıp cimrilik yapanlardır. Cimriler için “bahîl” kelimesini kullanır. Bahîl kelimesi, cimri, hasis, tamahkâr, malına kıyamayan anlamına gelir. Burada cimriler için hiç harcamayan değil, hiç paylaşmayan eleştirisi yapılmaktadır. Buhl ise cimrilik anlamına gelir. Risaletü'n-

Nushiyye’de buhl, yağmacı askerlere benzetilir. Bu askerlerin talanlarından kurtulmak için, akıldan yardım istenir. Buhl ve hasettenen kurtulmanın “sehavet” (cömertlik)le mümkün olacağını akıldan öğrenen ruhun, hayır-hasenat yaparak yüzündeki perdeyi kaldırdığı anlatılır.

Tamâm oldı çü söz sehâvet irdi

Hasenât yüzünden nikâbı gitdi (Tatçı, 2008b, s. 18).

Bahîl kendi yediğini bile kıskanan hasîstir. Kazandığını kendisi için harcaıyıp biriktiren bu tip şöyle yerilir:

Kazancın kendünün kendüye virmez

Eli baglu yimege irmez (Tatçı, 2008b, s. 17).

Yunus Emre, bahîl ve hasûd kişileri değerlendirirken psikolojik tahliller de yapar. Bunların dirliği azap içindedir. Bir yıl, on iki ayda huzursuz yaşayan kişilerdir. Öğüt de dinlemezler.

Hased birle buhûl sağışta değül

Bular merdûd olupdur işde değül (Tatçı 2008b, s. 17).

Muhaâldür ‘âkil olmaklık bâhilden

Ne kimse alkış ider ana dilden (Tatçı, 2008b, s. 88)

Yunus bahîllerden bahsedince Kârûn’dan da bahseder. Çünkü Kârûn hasisliğin sembolüdür. Yunus buna telmihen “Bahîl olan kişi Kârûn’la kopar” der. Sonra Kârûn’un malıyla, mülküyle, parasıyla nasıl helâk olup gittiğini anlatır. Bu kıssadan alınacak ders bellidir. Mülk Allah’ındır. Malını canından tatlı bilip Kârûn gibi yok olup gitmek, mahşerde boynu zincirle kalmak demektir.

Bahîl olan kişi Kârûn’la kopar

Anun gibi o dahı mâla tapar (Tatçı, 2008b, s. 95).

Zekâtın virmeyenin hâli budur

Olur boynına zencîr mâlı bulur (Tatçı, 2008b, s. 18).

Yukarıdaki dizelerde gösterildiği üzere Yunus Emre’nin maddenin tüketimi ve israfına yönelik denge öğretisinde cömertlik övülürken, cimrilik sert bir şekilde eleştirilir. Dengenin bir diğer sacayağı olan israf etmemek de sürekli olarak hatırlatılır. Bu öğreti aşağıdaki dizelerde görüleceği üzere net bir şekilde belirginleşir.

Kes gider ‘izzet başımı terk eyle sen fuzûllığı

Kesmezisen başım anun ‘şkıla dirliğün muhâl (Tatçı, 2008a, s. 172).

Yukarıda üç ayetten bahsedilmişti. Bunların ilki “Eli sıkı olma” (İsra 17/29), İkincisi “Büsbütün eli açık da olma. Sonra kınanır ve çaresiz kalırsın” (İsra 17/29), üçüncüsü ise “Akabaya, yoksula ve yolda kalmış yolcuya haklarını ver, fakat saçıp savurma” (İsra 17/26) ayetleriydi. Bu ayetlere “Göge gelince, onu yükseltti ve mizanı (bütün kâinata adalet ve dengeyi) koydu. Ta ki mizanda haddi aşmayın (Rahman 7/8)” ayeti eklendiğinde Yunus Emre’nin maddeye karşı tavrındaki denge öğretisi şekillenmiş olur.

Yunus Emre’nin denge öğretisinin temellendirildiği bu emirler, Yunus Emre’de bireysel tecrübeye dönüşmüştür. İtidal dini olan İslam, insanları ifrat ve tefritten uzak, dengeli, mutedil bir yaşama biçimine çağırır. Nitekim Allah’ın evrene yerleştiği düzen ve sistem, israfı, düzensizlik ve başıboşluğa asla izin vermez. Çünkü evrede her şey yerli yerinde, bir düzen ve ahenk içindedir. Bu nedenle Allah, âlemdeki dengeyi bozan ve bunda aşırı gidenleri daima kınamış, nimetlerin kullanılması ve harcanmasında ölçülü olmak ve aşırı gitmemek gerektiğine

dikkat çekmiştir (Sancaklı, 2018, s. 10). Bu dengenin farkında olan Yunus Emre bunun için sürekli olarak “kanaat etme” erdeminden bahseder. Kanaat, aza rıza göstermek, hırs göstermemek, Allah’ın verdiği ile yetinmek anlamına gelir. Bir bakımdan da kanaat daha önce aktarıldığı üzere, günümüzdeki gönüllü sadelik yaşamının karşılığıdır. Kanaatin karşılığında da aç gözlülük ve israf vardır. Aç gözlülük için de “tama” kavramını kullanır.

Dünyevi ihtiraslar, uzun emeller, hakiki sevgiye engeldir. Yunus Emre, bunu “tamah” kavramı etrafında anlatır. Yunus tamahı, düşenlerin içinden çıkamayacağı bir hapisaneye veya vücut zindanındaki işkenceci, acımasız askere benzetir. Bu askerler, zindana düşenin elini ayağını zincire vururlar. Tamahdan kurtulmanın tek çaresi “kanaat”a başvurmak, kanaat askerlerinden yardım istemektir. Kanaat etmeli, rızık için tasaya düşülmemelidir.

Kanâ’at fakrıla uş gele şimdi

Baka dur düşmene gör n’ide şimdi (Tatçı, 2008b, s. 11).

Rızık için gussa yime kimse rızkın kimse yimez

Rızık için gussa yime pâdişah eksük eylemez (Tatçı, 2008a, s. 127)

Yunus Emre birçok şiirinde dünya ve maddeyi beraber veya aynı anlam alanına karşılık gelecek şekilde kullanmıştır. Bu dünyaya gönül verenlerin, maddeye aldananların nihayetinde hep pişman olduklarını belirten Yunus Emre, dünyayı ve onun unsurlarını zehirli yemeğe benzetir.

Bu dünyaya gönül viren sonucu pişmân olırsar

Dünyâ benüm didükleri hep ana düşmân olırsar (Tatçı, 2008a, s. 88).

Aldanma mâla davara kulluk eyle Hakk’a yara

Seviyile bile varsa bâkî yoldaş olanı gör (Tatçı, 2008a, s. 44)

Dünyânun mahabbeti agulu aşa benzer

Âhirin sanan kişi agulu aşdan geçer (Tatçı, 2008a, s. 95).

Yunus Emre’de de diğer mutasavvıflarda olduğu gibi dünya ve madde eşitliği, Hakk’ın dışındaki her şey olan masivaya karşılık gelir.

Zâhidün zühdiyle Cennet makâmı olur

Mâsivânun küllisi pinhâmdur âşıklarun (Tatçı, 2008a, s. 167).

Masiva aynı zamanda terk etmektir. Maddeye karşı tavır almaktır. Yunus Emre’ye göre terk, dünyevi ihtirasları gönle doldurmamak demektir. Bekaya ulaşmak için terk makamlarını yaşamak gereklidir. Sahîler (Cömertler), candan, Cennet ve Cehennem kaygısından geçmişler, cemal müşahedesine yönelmişlerdir. Sahîlerin Hak katındaki, varlıkları, artık “edepten” ibarettir. Yolları da “aşk yolu”dur.

Tarîk-ı ‘ışka ne sermâye ne mâl

Bular ‘ışkıla olmak oldı muhâl (Tatçı, 2008b, s. 19).

Cömertliği öven, cimriliği ve israfı sert bir şekilde eleştiren, maddeye karşı tavır alan Yunus Emre’nin maddeye karşı tavrını ve denge öğretisini izah eden, özetleyen ve küreselleşme ile telkin edilen tüketim çılgınlığının karşısında duran en önemli dizeleri şunlardır:

Girü durur yoklukdan kamuların baylığı

Bunca varlık var iken gitmez gönül tarlığı (Tatçı, 2008a, s. 383).

Yunus Emre, yukarıdaki beyitte zenginlik ve yoksulluk üzerinden maddeye sahip olma arasındaki ilişkiyi; kemale erme üzerinden de gönül darlığı arasındaki ilişkiyi günümüzdeki tüketim çılgınlığına çare olacak şekilde izah etmiştir. Yunus Emre’ye göre bazı insanlar için zengin olmak, yoksul olmaktan daha kötüdür, fakat maddeye sahip olanlar ve cazibesine kapılanlar bunun farkında değildirler. Yunus Emre’ye göre bu kadar maddeye sahip olmak kâmil insan seviyesine çıkmaya, aydınlanmaya engeldir. Bu kadar maddeye sahip olmak gönlün rahata ermesine engeldir. Maddeye sahip olmak, bireysel gelişime ket vurur. Bu yüzden “her şeye malik ola, bir şeye malik olmaya” vecizesinde anlatıldığı üzere, her şeye malik olmanın, bütün sırlara ermenin/sahip olmanın ilk şartı bir şeye / maddeye malik olmamak / sahip olmamak, maddeye karşı tavır almaktır. İnsanın, madde ve ruh arasındaki bu ilişkiyi tefekkür etmesi, içselleştirmesi ve ardından tezekküre dökmesi yani hayatına tatbik etmesi gerekir. Günümüzde gönüllü sadelik olarak ortaya çıkan bu yaşam şekli, Yunus’un mistik anlayışının ilk kademesidir.

Erün baylığı mâl ile degüldür

Niçe mâlluya yohsul diye gül dur (Tatçı, 2008b: s. 18).

Yunus Emre, yukarıdaki dizelerde bu düşüncesinin daha da kuvvetlendirir. Kişinin zenginliği madde ile ölçülmez. Asıl zenginlik, yaratılışın sırrına ermektir. Dengeyi kaybedip maddeye tutsak olmak, bu erginlenme yolculuğuna engeldir. Bu yüzden asıl yoksullar, bunun farkında olmayan zengin ve madde tutsağı olanlardır. Bu düşüncenin devam ettirildiği aşağıdaki dizelerde aktarıldığı üzere, Yunus Emre’ye göre sonsuzluğa erişmenin, ilk şartı maddeden vazgeçmek, her şeyden geçmektir. Maddeye sahip olmak Allah sevgisine sahip olmanın önünde engeldir.

Terk eyle kıyl u kâli dosta virgil mecâli

Yoklukdadur visâli kamudan güzer gerek (Tatçı, 2008a, s. 153).

Görün bi’llahi şu halkı

İstemezler güzel Hakk’ı

Ya n’eylerler mâlı mülki

Allah sevgüsü var iken (Tatçı, 2008a, s. 260).

Yunus Emre’ye göre Allah sevgisini istemeyenler başka sevginin peşindedirler. İnsanı iyi veya kötü bir yöne sevk eden manevi kuvvet, sevgidir. Bir mısraında “Çalabın dünyasında dürlü dürlü sevgi var” diyen Yunus, insanın neyi severse ona iman ettiğine inanır.

Neyi severisen îmânun oldur

Niçe sevmeyesin sultânun oldur (Tatçı, 2008b, s. 11).

Bu yüzden madde ve ruh arasında bir denge kurmak, Yunus Emre’nin düşünce sistematığının başat öğretisidir.

3.2. Zamanın Tüketiminde Denge Öğretisi ve İsrâf

Küreselleşme ile beraber yaratılan “boş zaman” algısı ve bu zamanı geçirmek için telkin edilen davranışlar, zamanın bilinçsizce tüketimini ve zaman israfını doğurur. Zamanın bu şekildeki tüketiminin yanı sıra, küreselleşmenin dayattığı tüketim kültürüne uyum sağlayabilmek için zamanı heba etmek yine küreselleşme eksenli bir zaman tüketimi ve israfıdır.

İslam inancına göre, Allah’ın verdiği ömür önemli bir nimet ve sermayedir. Çoğu insan en büyük aldaniş ve pişmanlığını, en büyük sermayesi ve imkânı olan ömür nimeti ile onunla doğrudan ilintili olan zamanın önemini idrak hususunda yaşamaktadır. Zaman ve mekânla sınırlı bir varlık olan insanın en büyük farkındalığı ve en yüksek şuuru, vaktin kıymetini ve

ehemmiyetini bilerek yaşamak olmalıdır. Kuran’da birçok ayette farklı boyutlarıyla zamana yemin edilmektedir (Erbaş, 2018, s. 7).

Kuran’daki Asr suresinde iman, salih amel ile hakkı ve sabrı tavsiye ile geçirilmeyen zamanın hüsrana neticeleneceği üstelik kendisine yeminle bildirilmiştir. Burada yeminin, sonsuz zaman ifadesi olan “dehr” değil de belirli ve sonlu süre olan “asr” üzerine yapılmış oluşu da dikkat çekicidir. Bir şekilde bitecek olan sonlu zamanın kıymetine de bir işaretir (Yaman, 2018, s. 19).

Zamanın geçiciliği ve yarattığı pişmanlık, zamanın tüketiminde bir denge olması gerektiğini gösterir. Yunus Emre, zaman tüketimini, gelip geçiciliği ve fanilik ekseninde görmüştür.

İnanma fâni ömre kim bâkî degüldür sevgüsi

Görür iken sultânları koyup giderler mülk ü mal (Tatçı, 2008a, s. 171).

Yukarıdaki dizelerde fani hayatın tuzağına düşülmemesi gerektiği anlatılırken, aşağıdaki dizelerde de fani dünyaya geliş amacının tefekkür edilmesi istenir.

Bak göresin dünyeye geldüğünü bil neye

İş bu fâni dünyeye mağrur olmamağün (Tatçı, 2008a, s. 271).

Yunus Emre, daha öncekilerin buraya konup göçtüğünü, fakat tefekkür ederek ilahi aşkla tanışanların zaman mefhumundan uzak bir şekilde göçmeyeceklerini anlatır.

Bildük gelenler geçdiler gördük konanlar göçdiler

‘Işık şarabın içen cânlar uymaz göçmeğe konmağa (Tatçı, 2008a, s. 22).

Yunus Emre, fanilikten ve zamanın dengeli olarak tüketilmemesinden kaçınmanın en iyi yolunun miskinliğe geçiş olduğunu belirtir.

Böyle uzamak ne ma’nîdür çünkü bu dünyâ fânîdür

Bu fuzulluk nişânıdır gel beri miskinliğe geç (Tatçı, 2008a, s. 43).

Yüz bin yıllık ömr olsa bir kuşlıkça degüldür

Geçdük bitmez sağışdan zamanı yağmaya virdük (Tatçı, 2008a, s. 161).

3.3. Hayatın Tüketiminde Denge ve İsrâf Öğretisi

XXI. yüzyıl değer aşınmasının en yoğun hissedildiği aşırıdır. Kimlik bunalımı ve çıkmazında olan insanlar, hayatlarını bireysel tekâmül, toplumsal tekâmül ve fayda merkezli geçirmeyerek hayatlarının boşa gitmesine neden olmaktadır. Bu durum değerlerin tüketimini yaygınlaştırır.

Yunus Emre’nin yaşadığı dönem, karmaşanın ön planda olduğu bir dönemdir. Yunus Emre, insanların hem bu dünyalıklarını hem de öteki dünyalıklarını kazanmaları için toplum kaygısını ön planda tutarak bireysel tekâmüllerini öncelikleme gerektiğini anlatmıştır. Bunun için insanın hayatını boşa geçirmek yerine bazı hedeflere ulaşmaları gerektiğini belirtmiştir. Bu hedeflerin başında İnsan-ı kâmil, arif, garip, miskin, âşık seviyesine çıkmak gelir. Bu seviyeye ulaşmanın ilk aşaması da “kendini bilmek” aşamasıdır. Ayet ve hadislerde, insanın dünyaya ibadet etmek, tevhibi gerçekleştirmek ve Hakk’ı bilmek üzere gönderildiği belirtilmektedir. Hakk’ı bilmenin ilk şartı da insanın kendisini tanıması ile mümkündür. Yunus Emre’ye göre hayatı fayda üzerine geçirmek kendini tanımak ile başlar. Her şeyin sırrı kendini bilmenin üzerine inşa edilmiştir;

‘İlim ‘ilim bilmekdür ‘ilim kendin bilmekdür

Sen kendini bilmezsin yâ niçe okumaktır (Tatçı, 2008a, s. 114)

Dünyada en üstün şey, kendini bilmektir. Kendini bilen kişi hayatının tümünü doğru geçirir. İnsanların en seçkini kendini bilen insandır.

Andan yigrek ne vardur kişi bile kendözin

Kendözin bilen kişi kamulardan ol güzün (Tatçı, 2008a, s. 268).

Yunus, insana hedefini gösterir. Ona göre, insanın hedefi insandır. İnsan bakışlarını afaktan enfüse, dıştan içe çevirmeli, kendisine yöneltmelidir (Tatçı, 2008c, s. 342).

Sana gel sen seni sende buligör

Sana bak sendeki bil kimdür indi (Tatçı, 2008a, s. 432).

Bu aşamaya geçemeyen kişilerin hayvandan pek de bir farkı yoktur.

‘İlm okımak bilmeklik kendözini bilmekdür

Pes kendözün bilmezsen bir hayvandan betersin (Tatçı, 2008a, s. 269).

Yunus Emre, kendini bilen kişinin hayatında dengeyi kuracağını söyler. Kendini bilen kişi istenilen manevi mertebelere erişebilir. İnsan-ı kâmil, arif, garip, miskin, âşık gibi manevi mertebelere sahip olanlar, hayatlarını israf etmeyen, dengeyi tutturan kişilerdir.

Kâmil insan, nefis mertebelerini tamamlayarak nefisini bilen ve kemale ulaşan kişidir. Bütün varlıklar, kemal sahibi insanın manevi varlığı etrafında devreder. Kâmil insan bu yönüyle kâinatın kutbudur. Eşya onun tasarrufundadır. Varlık, çokluk içinde olduğu halde, o tektir ve teklik içindedir. O, her haliyle, Muhammedî bir fitrat üzere yaşar. Zaman, mekân ve insanüstüdür (Tatçı, 2008c, 496);

Bî-mekânam bu cihânda menzilüm turagum anda

Sultânam tâcıla tahtum Hulle vü Burag’um anda (Tatçı, 2008a, s. 330).

Arif, Allah’ı bilen, ilahi bilgiyle donanan kişidir. Müşâhede ehli olan ariflerin yerleri, lâ-mekân; makamları fenafillahtır. Yunus, ariflerden nişan soranlara şöyle cevap verir;

‘Âriflerden nişân budur her gönülde hâzır ola

Kendüyi teslim eyleye sözde kıl u kâl olmaya (Tatçı, 2008a, s. 27).

Yunus Emre, garipliği Allah’a yakınlık olarak görür. Bu görünür dünya gurbet yeridir. Esas memleket, Elest Bezmidir. İnsanların hayatlarını esas memlekete göre düzenlemeleri gerekir. Yunus Emre garipliği yaşadığını şöyle dile getirir;

Aceb şu yirde var m’ola

Şöyle garîb bencileyin

Bagrı başlu gözi yaşlu

Şöyle garîb bencileyin (Tatçı, 2008a, s. 295).

Miskinlik, olumsuz bir anlam alanına sahip olsa da tasavvufi anlamda fenafillah ehlinin bir sıfatıdır. Yunus Emre’de bazı şiiirlerinde kendini miskin olarak nitelendirmektedir;

Adumuz miskîndür bizüm düşmânumuz kimdür bizüm

Biz kimseye kin tutmazuz kamu ‘âlem yârdur bize (Tatçı, 2008a, s. 353).

Yunus Emre için en önemli mertebe âşıklık mertebesidir. Her şeyin başında aşkın olduğunu ve hayatın aşkla geçirilmesi gerektiğini bildirir. Ölmeden önce ölmüş, ölümsüzlüğe ulaşmıştır;

‘Âşık öldi diyü sala virürler

Ölen hayvân durur ‘âşıklar ölmez (Tatçı, 2008a, s. 131).

Yunus Emre’nin hayata yönelik denge öğretisinde insan-ı kâmil, arif, garip, miskin, âşık mertebesine ulaşanlar, hayatlarına anlam katanlardır. Yunus Emre bu mertebelerin öncesini ve sonrasını şöyle değerlendirir;

Beni gören bir pûla saymazdı

Şimdi gören gösterür barmagıla (Tatçı, 2008a, s. 315)

Hayatlarını israf etmek istemeyenler, bu mertebelere ulaşmak için çaba sarf etmelidirler. Günümüzde ihtiyaç hissettiğimiz liyakat ve liyakat ehli olmak, sadece Yunus Emre döneminde değil, günümüzde de yukarıda bahsedilen mertebelerle oluşturulabilir.

Sonuç

Yunus Emre, Anadolu’nun yeni toplumsal kimliğinin oluşumunun hızlandığı XIII. yüzyılda, fikirleri ve düşünceleriyle etkin rol oynamış bir düşünürdür. Yunus Emre’nin zihin dünyası ve yaklaşımları hem kendi çağı için hem de günümüz için bazı fırsatlar sunmaktadır. Yaşadığı dönem, karmaşanın hâkim olduğu bir dönemdir. Bu dönemde, toplumun faydasını önceleyerek “denge” merkezli düşüncelerini aktaran Yunus Emre’ye göre bir dengeğin olması gereken beşeri alanlardan biri de tüketim kültürüdür.

Yunus Emre’nin eserlerindeki tüketim kültürü, sadece madde tüketimine indirgenemez. Yunus Emre, tüketim eksenli denge öğretisini maddenin tüketimi, zamanın tüketimi ve hayatın tüketimi olarak kurgulamıştır. Yunus Emre, bu üç alanda bir dengeğin hem bu dünyada hem de öteki dünya da mutluluk getireceğini bildirir.

Yunus Emre’nin maddenin tüketimi ile ilgili denge öğretisinin esaslarını ayetler oluşturur. “Eli sıkı olma”, “Büsbütün eli açık da olma. Sonra kınanır ve çaresiz kalırsın” ve “Akrabaya, yoksula ve yolda kalmış yolcuya haklarını ver, fakat saçıp savurma” ayetleri, Yunus Emre’de emanete sahip çıkmak, cömertlik, cimriliğe karşı çıkmak ve maddeye karşı tavır olmak olarak karşılık bulur. Yunus’a göre her şeye sahip olmanın ilk şartı bir şeye sahip olmamaktır. Mutluluğa gönüllü sadelik ile ulaşılabilir. Bu kadar çok madde bağımlılığı varken insanın mutlu olması beklenemez.

Yunus Emre’ye göre zaman, bir sermayedir. Zamanın tüketimini birçok şiirinde fani kelimesi ekseninde verir. Pişman olmamak ve aldanmamak için zamanın elverişli tüketilmesi gerektiğini bildirir. Yunus Emre, hayatın bir anlamı olduğunu belirli bir düzende çaba sarf etmek gerektiğini, hayatın iyi yönetilmesi gerektiğini bildirir. Hayatı boş yere geçirmek yerine çabalayıp insan-ı kâmil, arif, garip, miskin, âşık gibi manevi mertebelere ulaşmaya gayret gösterilmelidir.

Yunus Emre’nin bu öğretileri, karmaşayı yaşayan 13. yüzyıl Anadolu Türkü için bir fırsattır. Yunus Emre’nin en belirgin özelliği, evrensel değerlere katkı yapan bir abide şahsiyet olmasıdır. Bundan dolayı, fikirleri sadece 13. yüzyıl insanı için değil, küreselleşmenin yarattığı girdapta suni ve aldatıcı bir tüketim kültürüne zincirlenmiş insanlar için de bir fırsattır. Yaşadığımız çağda insanoğlunun içinde bulunduğu tüketim çıkmazına sunulan çözüm önerilerinin tümü Yunus Emre’de bir tecrübe ve fikir olarak yer almaktadır. UNESCO ve Türkiye Cumhurbaşkanlığı tarafından 2021 yılının Yunus Emre yılı olarak ilan edilmesi iyi değerlendirilmelidir. Başta politika yapıcılar olmak üzere birçok kişi, kurum ve kuruluş tarafından hazırlanacak yol haritalarında Yunus Emre’nin çağları aşan bir ufukla işaret ettikleri dikkate alınmalıdır.

Kaynakça

Akar, M. (2018). Tüketim ahlakı ve iktisatlı olmak. *İsraf dengeyi ve ölçüyü kaybetmek* içinde (ss. 29-42). Ankara: DİB Yayınları.

- Akarpınar, R. B. ve Arslan, M. (2020). Tekke-Tasavvuf Edebiyatı. *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. içinde (ss. 501-556). Ö. Oğuz (Ed) Ankara: Grafiker Yayınları.
- Akyüz, A. (2018). Hz. Peygamberin dilinden israf. *İsraf Dengeyi ve Ölçüyü Kaybetmek* içinde (ss. 45-56). Ankara: DİB Yayınları.
- Arslan, Mustafa (2017). *Yeni bir toplum ve medeniyet inşasının temel kodları ve Yunus Emre*. II. Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri (ss.25-35). Manisa: Yunus Emre Belediyesi Yayınları.
- Barber, R. B. (2013). Cihad Mcdünyaya karşı: küreselcilik ve kabilecilik dünyayı nasıl yeniden şekillendiriyor? *Küreselleşme, Kültür, Medeniyet*. (H. Özdemir Çev.). K. Bülbül (Ed). İçinde (ss.92-112). Ankara: Orient Yayınları.
- Baudrillard, J. (2019). *Tüketim toplumu*. (N. Tatal ve F. Keskin Çev.). İstanbul:Ayrıntı Yayınları.
- Bocock, R. (2005). *Tüketim*. (İ. Kutluk Çev.) Ankara: Dost Yayınları.
- Bozatlı, M. (1996). *Başbuğ Veli Hoca Ahmet Yesevi ve Türk Dünyası*. Ankara: Çaçıl Matbaası.
- Çelepi, M. S. (2016a). Kültürel bellek çerçevesinde Ahmet Yesevi ile anlam bulan âlim devlet bütünleşmesi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25, 181-199.
- Çelepi, M. S. (2016b). Türk mistisizm geleneğinde Yunus Emre'nin sırra ermesi. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 17 (38), 96-117.
- Erbaş, A. (2018). Sunuş. *İsraf Dengeyi ve Ölçüyü Kaybetmek*. içinde (ss. 7-13). Ankara: DİB Yayınları.
- Erdoğan, İ. ve Korkmaz, A. (2005). *Popüler kültür ve iletişim*. İzmir: Erk Yayınları.
- Evans, D. (2020). *Sıfır atık, tüketim kültürü ve gıda israfı*. (Yeşil Çev.) İstanbul: Yeni İnsan Yayınları.
- Gencer, B. (2010). Aşkınlıktan yüceliğe tüketim. *Tüketim değerleri*. İçinde (ss.25-45). İstanbul: İTO Yayınları.
- Gölpınarlı, A. (1960). *Yunus Emre*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Karakaş M. (2009). Tüketim ve toplumsal yaşam. *Feodaliteden küreselleşmeye*. Ankara: Lotus Yayınları.
- Kocacık, F. (1998). *Tüketim eğilimleri ve sorunları-Sivas merkez ilçe örneği*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.
- Köprülü, F. (1993). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: DİB Yayınları.
- Lieber, R. ve Weisberg, R. (2013). Küreselleşme, kültür ve kimlik krizi. *Küreselleşme, kültür, medeniyet*. (K Bülbül Çev ve Ed.). içinde (ss.112-138). Ankara: Orient Yayınları.
- Martı, H. (2010). Tüketim hayatının amacı değil, anlam döngüsünün anlamı. *Tüketim ve değerler* içinde (ss. 133-141). İstanbul: İTO Yayınları.
- Milhau, J. (1946). *İsraf mefhumu hakkında bir tetkik*. (N. M. Meray Çev.) İstanbul: Türk Ekonomi Derneği Yayınları.
- Nogara, B. (1946). Önsöz. *İsraf mefhumu hakkında bir tetkik* (N. M. Meray Çev.). İstanbul: Türk Ekonomi Derneği Yayınları.
- Odabaşı, Y. (2013). *Tüketim kültürü/yetinen toplumdan tüketen topluma*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

- Özbolet, A. (2015). *Kapitalizme eklemleme, dindar orta sınıfta tüketim kültürü*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Öztürk, N. (2005). Kültürel değişim ve israf. *İnsanları iflasa iten israf*. içinde (ss. 59-65). Ankara: Yoyav Yayınları.
- Pekel, M. (2019). *Zamanımızın hastalığı israf*. Isparta.
- Sancaklı, S. (2018). *Asrın Afeti İsrâf*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Tatcı, M. (2008a). *Yûnus Emre Dîvânı Tenkitli Metin*. İstanbul: H Yayınları.
- Tatcı, M. (2008b). *Risâletü'n-Nushiyye Tenkitli Metin*. İstanbul: H Yayınları.
- Tatcı, M. (2008c). *Yûnus Emre Dîvânı İnceleme*. İstanbul: H Yayınları.
- Türkiye İsrâf Raporu (2018), Ticaret bakanlığı tüketicinin korunması ve piyasa gözetimi genel müdürlüğü.
- URL 1: <https://sozluk.gov.tr/>. Erişim Tarihi:11.10.2021
- URL 2: <https://sozluk.gov.tr/>. Erişim Tarihi: 11.10.2021
- Uslu, M. (1993). Bir Türk klasiği: Divan-ı Hikmet. *Türk Yurdu Dergisi Hoca Ahmet Yesevî Özel Sayısı*, 13 (73), 28-29.
- Uzgören, E. (2006). *Tüketim ve üretim davranışları ekseninde israf*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Yaman, A. (2018). Dengeyi ve ölçüyü kaybetmenin adı: israf. *İsrâf dengeyi ve ölçüyü kaybetmek* içinde (ss.13-26). Ankara: DİB Yayınları.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.